

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 334.724.4:332

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/187-4>**Адамовський О.М.**кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3515-4635>**Дорож Р.С.**магістрант,
Національний університет «Львівська політехніка»**Adamovsky Alexander, Dorozh Roman**
Lviv Polytechnic National University

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ НА ЗАСАДАХ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Одним із ефективних інструментів розвитку туристичної галузі є туристичний кластер, в основі якого лежить взаємодія туристичних підприємств із науковими і науково-дослідними установами та з громадськими організаціями і державними та місцевими органами влади. Перевагами функціонування цих об'єднань є покращення умов для конкурентної боротьби між учасниками кластеру, володіння ними різними варіантами підвищення результативності діяльності, вільний обмін інформацією всередині кластера, покращення процедур реалізації туристичних послуг та полегшення доступу до ресурсів. В статті представлена модель формування та діяльності підприємств в рамках туристичних кластерів, в основі якої лежить державна політика, спрямована на координацію та професійне управління роботою цього об'єднання. Ефект від цієї політики відображається в таких показниках результативності функціонування підприємства-учасників туристичних кластерів як ресурсоощадність, клієнтоорієнтованість, показник ефективності робочої сили та прибутковості, інфраструктурний та маркетинговий показники.

Ключові слова: туристична галузь, туристичні кластери, державна політика, підприємства, держава, ефективність.

DEVELOPMENT OF THE TOURIST INDUSTRY BASED ON THE FORMATION OF TOURIST CLUSTER

The article examines the peculiarities of the modern development of the tourism industry based on the formation of tourist clusters. The tourism cluster is one of the effective tools for the development of the tourism industry, which is based on the interaction of tourism enterprises with scientific and research institutions and with public organizations and state and local authorities. The signs of the functioning of tourist clusters were studied, such as improving the activities of tourist enterprises by modernizing the market infrastructure; use of new knowledge in the process of providing tourist services; improvement of access to global markets; development due to additional investments; increasing the competitiveness of enterprises due to the increase in their incomes; improving the quality of management; effective use of resources of tourist enterprises and improvement of the quality of tourist services for consumers; creation of new jobs in the tourism industry and concentration of business activity of business entities. The advantages of the functioning of these associations were noted, in particular, the improvement of conditions for competition between cluster participants, their possession of various options for improving the effectiveness of activities, free exchange of information within the cluster; improvement of procedures for the implementation of tourist services and easier access to resources. The article presents a model of the formation and activity of enterprises within tourism clusters, which is based on the state policy aimed at the coordination and professional management of the work of this association. The effect of this policy is reflected in such performance indicators as resource efficiency, customer orientation, workforce efficiency and profitability, infrastructure, and marketing indicators. It is argued that the totality of these indicators can give an idea of what the state policy should be aimed at in terms of the functioning of tourist clusters in Ukraine, taking into account the peculiarities of the current state of its development.

Keywords: tourism industry, tourism clusters, state policy, enterprises, state, efficiency.

JEL classification: L10, L20, O10, Z32

Постановка проблеми. Туристична галузь є рушієм соціально-економічного прогресу в державі, оскільки від неї залежить регіональний розвиток, зайнятість населення та його добробут. Взаємозв'язок туристичної галузі з такими галузями як виробництво

споживчих товарів, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, транспорт тощо сприяє розвитку національної економіки в цілому.

На даний час стоїть гостре завдання створення сприятливих умов для функціонування економічної

системи та її галузей, зважаючи на турбулентність сучасного суспільства та воєнний стан на території України. Туристична галузь потребує нових підходів до забезпечення ефективності своєї діяльності, і якраз функціонування туристичних кластерів здатне сформувати нове бачення розвитку туристичної сфери на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку туристичної галузі піднімається в працях багатьох науковців, зокрема, таких як Адамовський О. [7; 8], Алієва А. [1], Бабікова К. [2], Галанець В. [8], Грабинський І. [8], Гуменна Т. [5], Дубовіч І. [7], Жигало І. [8], Моїсєєва Н. [3], Музиченко-Козловська О. [4], Приходько І. [8], Прокопишин-Рашкевич Л. [8], Середницька Л. [5], Соловій І. [7], Фрей Л. [6] та інші.

У своїх працях вони досліджують сучасні бізнес-моделі розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні [1], вивчають інституційні аспекти розвитку рекреаційного туристичного природокористування [2], розглядають сутність туристичної галузі як складової економічного комплексу [3] та сучасний стан і перспективи розвитку сталого туризму в Україні [7], обґрунтовують комплексний підхід до економічного оцінювання туристичного потенціалу території [4] та шляхи вдосконалення соціально-економічного розвитку суб'єктів регіонального туризму [6], оцінюють пріоритетні напрями розвитку туристичних послуг України [5], а також використовують кластерний аналіз для оцінки процесів, що відбуваються в ринковому середовищі української держави в умовах російсько-української війни [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формування туристичних кластерів є ефективним шляхом розвитку туристичної галузі завдяки новим способам управління підприємствами туристичної сфери та покращення їх діяльності. Проте впровадження цих підходів у туристичну галузь потребує ґрунтовних наукових досліджень, зважаючи на потребу інноваційних підходів у зазначеній сфері, що зумовило вибір теми даної статті.

Метою статті є розгляд теоретичних підходів до діяльності туристичних кластерів та обґрунтування моделі їх функціонування в контексті покращення державної політики розвитку туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток туристичної галузі слід розглядати з позиції впровадження інноваційних підходів до діяльності суб'єктів, які функціонують у цій сфері. Важливим інструментом забезпечення ефективності туристичної галузі є туристичні кластери, які повинні діяти відповідно до завдань державної політики розвитку туристичної галузі в цілому. Туристичні кластери покликані

забезпечувати удосконалення діяльності підприємств туристичної галузі в рамках ефективної державної політики та державного регулювання.

Концептуальний підхід до діяльності туристичних кластерів передбачає застосування нових методів покращення привабливості туристичних продуктів для потенційних туристів, нових підходів до вирішення питання вдосконалення діяльності підприємств туристичної сфери та нових способів бачення управління нею. Особливо актуальним це є в умовах дії воєнного стану на території України, коли відбувається переформатування усіх господарських взаємодій та взаємозв'язків в народногосподарському комплексі української держави.

Особливі умови функціонування туристичних кластерів характеризуються наступними ознаками, які покликані забезпечувати такі умови:

- покращення діяльності туристичних підприємств шляхом модернізації ринкової інфраструктури;
- використання нових знань та активізація інноваційної діяльності туристичних підприємств в процесі надання туристичних послуг;
- поліпшення можливостей виходу на глобальні ринки туристичними підприємствами;
- розвиток діяльності підприємницьких структур за рахунок залучення додаткових інвестицій;
- підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств завдяки збільшенню їх доходів;
- досягнення очікуваних результатів діяльності туристичних підприємств шляхом підвищення якості управління ними;
- ефективне використання інтелектуальних, технологічних, фінансових, трудових, матеріальних та інших видів ресурсів туристичних підприємств;
- підвищення якості та доступності туристичних послуг для споживачів;
- створення нових робочих місць в туристичній галузі;
- концентрація ділової активності суб'єктів господарювання в туристичній галузі як засіб підвищення ефективності їх підприємницької діяльності.

Максимальне використання потенціалу туристичних підприємств якраз і можливе завдяки ефективній кластерній взаємодії і до переваг таких комплексних формувань у туристичній галузі можна віднести ті, що згадані у табл. 1.

Зважаючи на особливості формування туристичних кластерів, їх ознаки та роль для розвитку туристичної галузі на державному рівні необхідно створити належні умови, щоб ці господарюючі одиниці мали можливість здійснювати ті завдання, які постають перед ними в контексті підвищення ефективності функціонування туризму:

Таблиця 1

Переваги формування та функціонування туристичних кластерів у туристичній галузі

Переваги	Їх характеристика
Конкурентна	Покращення умов для конкурентної боротьби між учасниками кластерної взаємодії
Диверсифікаційна	Володіння підприємствами туристичної галузі різноманітними варіантами покращення результативності своєї діяльності
Інформаційна	Вільний обмін інформацією та знаннями між підприємствами всередині кластера
Оптимізаційна	Покращення процедур реалізації туристичних послуг учасниками кластера
Ресурсна	Полегшення доступу до ресурсів, необхідних для діяльності туристичних підприємств

Джерело: власні узагальнення

– планування та прогнозування інноваційної діяльності, перспектив розвитку та діяльності туристичних підприємств;

– сприяння збереженню рослинного та тваринного світу, культурних та історичних пам'яток, рекреаційних об'єктів та навколишнього середовища відповідно до потреб туристичних підприємств;

– підвищення якості послуг туристичних підприємств в рамках діяльності кластерів;

– залучення капіталовкладень з-за кордону та коштів вітчизняних інвесторів для того, щоб фінансувати модернізацію, відновлення, реставрацію та будівництво туристичних об'єктів;

– акумуляція інтелектуальних, фінансових, трудових, матеріальних та інших ресурсів, а також інституцій, організацій та установ, які є розрізненими на певній території, в межах одного об'єднання, для ефективного використати наявного потенціалу в цілях покращення діяльності туристичних підприємств;

– координація та управління розвитком туристичних підприємств.

Процедура формування туристичних кластера в державі має поетапний характер і має складатися з основних блоків, які зображені на рис. 1.

Виходячи з інформації, представленій на рис. 1, можна побачити, що процедура формування туристичних кластера є чітко регламентованим процесом, що здійснюється в рамках визначеного алгоритму. Важливу роль при цьому відіграє блок побудови ефективної структури туристичного кластера, під час якого визначаються умови діяльності та взаємозв'язки між учасниками кластера.

Отже, виходячи з ознак, особливостей, переваг, ролі та завдань туристичних кластерів у процесі функціонування туристичної галузі можна сформулювати загальне бачення її розвитку на засадах моделі функціонування туристичних кластерів, яка в загальному вигляді має мати вигляд, представлений на рис. 2.

Виходячи з представленої на рис. 2 моделі, в основі функціонування туристичних кластерів лежить державна політика, спрямована на координацію та професійне управління роботою цього об'єднання відповідно до потреби його своєчасного, доцільного та ефективного функціонування у напрямі забезпечення високих результатів його діяльності. Зокрема, державна політика в даному контексті повинна забезпечувати соціальний розвиток населення відповідних територій та науки, регулювання політичної ситуації щодо створення умов для функціонування кластерів, наявність сприятливої економічної ситуації (валютної, грошово-кредитної, митної, податкової політики тощо), а також належного нормативно-правового забезпечення діяльності кластерів в державі.

Структурна побудова туристичного кластера визначається конкретизацією процедур, реалізованих ініціативною групою, яка регламентує їх під певну ситуацію діяльності туристичних підприємств. Типову структуру туристичного кластера формують такі складові як центр діяльності, підприємства-члени кластеру, управлінські методи та сегменти.

У роботі туристичного кластера важливо максимально використати потенціал туристичних підприємств, оскільки від цього залежить ефективність функціонування об'єднань в цілому [10]. Проте слід відмітити, що на даний час діяльність туристичних кластерів викликає мало зацікавлення з боку місцевих та державних органів влади. В регіонах України функціонує значна кількість кластерів, проте результати їх діяльності не мають відчутного впливу на соціально-економічний розвиток територій, зважаючи на декларативність їх існування. Такий стан справ знижує мотивацію учасників кластерних об'єднань, зважаючи на відсутність комерційного спрямування функціонування туристичних кластерів, до того ж незадовільне фінансування кластерних ініціатив не сприяє їх розвитку. Така ситуація загострюється невідповідністю капіталовкладень у кластерний розвиток з реальним станом справ, тому не винятком є виникнення ситуацій, пов'язаних із зайвими витратами для місцевих органів державної влади.

Для забезпечення ефективного функціонування туристичних кластерів та реалізації державної політики розвитку туристичної галузі потрібно, щоб підприємства-учасники здійснювали свою діяльність на основі показників результативності, які представлені в табл. 2.

Сукупність показників, зазначених в табл. 2, здатні дати уявлення про те, на що повинна спрямовуватися державна політика щодо функціонування туристичних кластерів. Зокрема, результативність діяльності

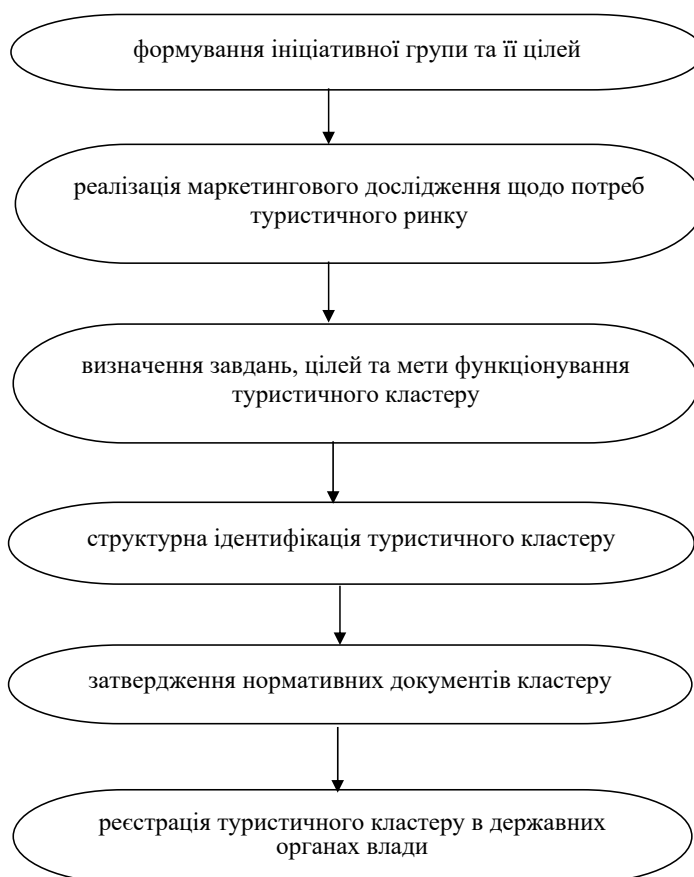

Рис. 1. Основні етапи формування туристичних кластерів

Джерело: власні узагальнення

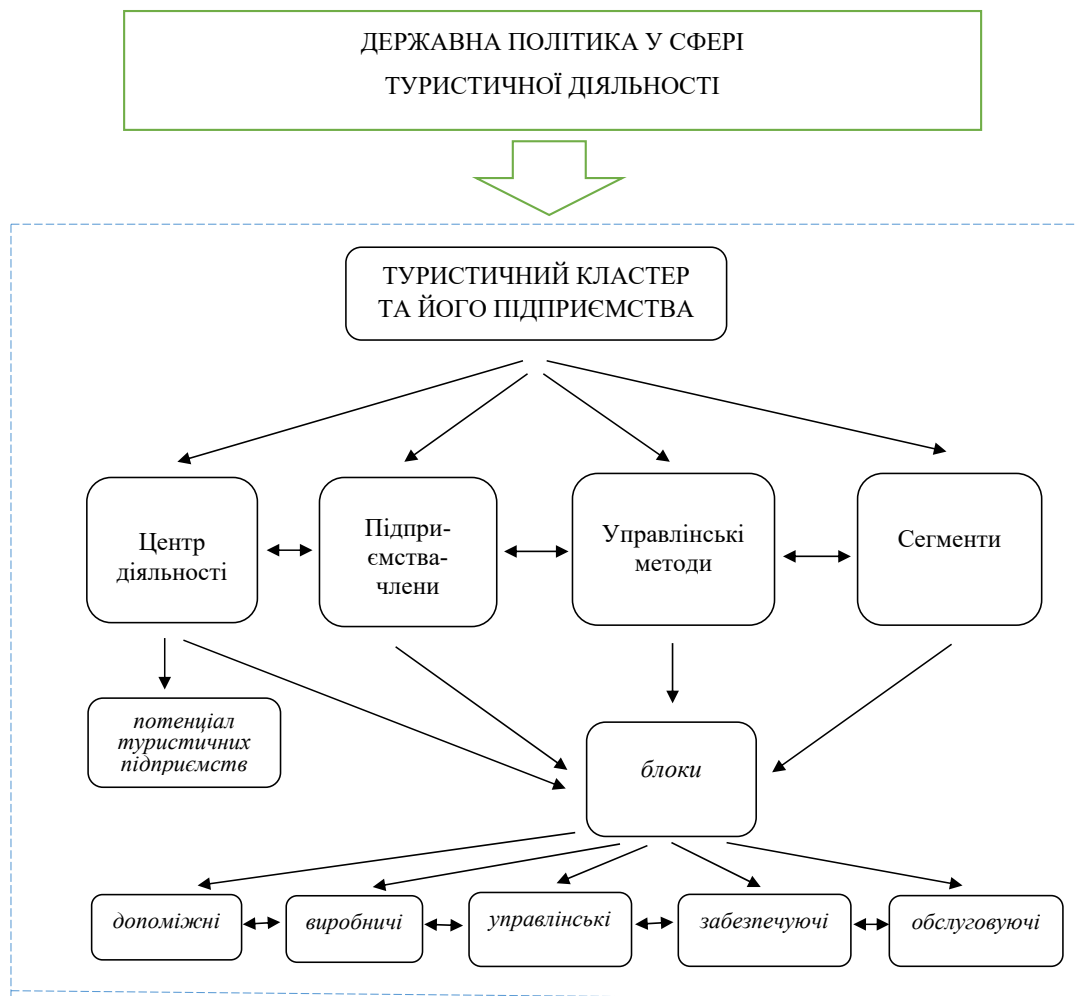

Рис. 2. Модель формування та діяльності підприємств в рамках туристичних кластерів

Джерело: сформовано на основі [9]

Таблиця 2

Показники результативності функціонування підприємства-учасників туристичних кластерів

Показники	Їх характеристика
Ресурсоощадний	підвищення прибутковості за рахунок зниження енерго- та ресурсоемності підприємств-учасників
Інфраструктурний	розвиток об'єктів інфраструктури, які обслуговують учасників кластера
Показник ефективності робочої сили	частка працівників, які обслуговують туристів
Маркетинговий	підвищення попиту на туристичні послуги шляхом підвищення рівня корисності та цікавості туристичних продуктів для споживачів
Клієнтоорієнтований	інтенсивність потоку туристів, які скористалися послугами підприємств туристичного кластера
Показник прибутковості	прибутковість діяльності та відповідні надходження до бюджетів різних рівнів

Джерело: власні узагальнення

цих формувань визначається підвищенням показників прибутковості, ефективності робочої сили, клієнтоорієнтованості та покращення інфраструктурного обслуговування підприємств-членів кластерів. В той же час діяльність туристичних кластерів повинна забезпечуватися зниженням показників енерго- та ресурсоемності, оскільки це безпосередньо впливає на кінцеві результати їх господарювання.

Висновки. Отже, події останнього часу засвідчили потребу посилення уваги до туристичної галузі,

і формування туристичних кластерів якраз і є одним із важливих інструментів забезпечення її розвитку. Саме взаємодія туристичних підприємств із науковими і науково-дослідними установами з одного боку та з громадськими організаціями і державними та місцевими органами влади з іншого боку здатна забезпечити цивілізований розвиток туристичної галузі країни та її економіки.

Активізація кластерної взаємодії в туристичній сфері дозволить поліпшити конкурентні позиції учас-

ників на ринку, підвищити ефективність їх функціонування та покращити діяльність підприємств загалом. Нами представлена модель формування та діяльності підприємств в рамках туристичних кластерів, в основі якої лежить державна політика, покликана забезпечувати соціальний розвиток населення відповідних територій та розвиток науки, регулювання політичної

ситуації щодо створення умов для розвитку кластерів, наявність сприятливої економічної ситуації та належного нормативно-правового забезпечення діяльності цих об'єднань.

Перспективи в цьому напрямку передбачають дослідження розвитку туристичної галузі на засадах сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Алієва А.Ю. Сучасні бізнес-моделі розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 1. С. 228–235.
2. Бабікова К.О. Інституційні аспекти розвитку рекреаційного туристичного природокористування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 24–28.
3. Моїсеєва Н.І. Сутність туристичної галузі як складової економічного комплексу України. *Бізнес-Навігатор*. 2019. № 1 (50). С. 125–130.
4. Музиченко-Козловська О.В. Комплексний підхід до економічного оцінювання туристичного потенціалу території. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2019. № 89. С. 51–57.
5. Середницька Л.П., Гуменна Т.В. Пріоритетні напрями розвитку туристичних послуг України. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 695.
6. Фрей Л.В. Шляхи вдосконалення соціально-економічного розвитку суб'єктів регіонального туризму. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 30. С. 328–334.
7. Соловій І.П., Адамовський О.М., Дубовіч І.А. Сталий туризм: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>
8. Hrabynskiy I., Prykhodko I., Prokopyshyn-rashkevych L., Adamovsky A., Halanets V., Zhygalo I. The impact of the Russian-Ukrainian war on the development of the primary residential real estate market in Ukraine: results of a cluster analysis. *Economic Affairs*. 2022. Vol. 67. No. 04s. P. 837–849.
9. Любаров Ю.Й. Розвиток туристичної сфери регіону на засадах формування територіально-виробничих інтеграційних структур. *Проблеми економіки*. 2020. № 4 (46). С. 106–112.
10. Мазур В.С., Галько О.В. Туристичний кластер – інструмент регіонального розвитку та економічного зростання. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. № 50. С. 134–149. DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.50.134.149>

References:

1. Aliyeva A.Yu. (2020) Suchasni biznes-modeli rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi sfery v Ukraini [Modern business models for the development of the tourism and recreation sphere in Ukraine]. *Ukrainskyy zurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 5, no. 1, pp. 228–235.
2. Babikova K.O. (2021) Instytutsiyni aspekty rozvytku rekreatsionogo turystychnogo pryrodokorystuvannya [Institutional aspects of the development of recreational tourist nature use]. *Investytsiyy: praktyka ta dosvid*, no. 8, pp. 24–28.
3. Moiseyeva N.I. (2019) Sutnist turystychnoyi galuzi yak skladovoyi ekonomichnogo kompleksu Ukrainy [The essence of the tourism industry as a component of the economic complex of Ukraine]. *Biznes-Navigator*, no. 1 (50), pp. 125–130.
4. Muzychenko-Kozlovska O.V. (2019) Kompleksnyy pidhid do ekonomichnogo otsynuvannya turystychnogo potentsialu terytoriyi [A comprehensive approach to the economic assessment of the tourist potential of the territory]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politehnika». Menegment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*, no. 89, pp. 51–57.
5. Serednytska L.P., Gumenna T.V. (2018) Priorytetni napryamy rozvytku tyrstychnykh poslug Ukrainy [Priority directions for the development of tourist services in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 18, p. 695.
6. Frey L.V. (2019) Shlyahy vdoskonalennya sotsialno-ekonomichnogo rozvytku subyektiv regionalnogo turizmu [Ways to improve the socio-economic development of regional tourism entities]. *Infrastruktura rynku*, no. 30, pp. 328–334.
7. Soloviy I.P., Adamovskiy O.M., Dubovich I.A. (2023) Stalyy turizm: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Sustainable tourism: current state and development prospects in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>
8. Hrabynskiy I., Prykhodko I., Prokopyshyn-Rashkevych L., Adamovsky A., Halanets V., Zhygalo I. (2022) The impact of the Russian-Ukrainian war on the development of the primary residential real estate market in Ukraine: results of a cluster analysis. *Economic Affairs*, vol. 67, no. 04s, pp. 837–849.
9. Lyubarov Y.Y. (2020) Rozvytok turystychnoyi sfery region na zasadah formuvannya terytorialno-vyrobnychyh integratsiynykh struktur [Developing the Tourism Sector of a Region through Forming Territorial and Production Integration Structures]. *Problemy ekonomiky*, no. 4(46), pp. 106–112.
10. Mazur V.S., Galko O.V. (2022) Turystychnyy klaster – instrument regionalnogo rozvytku ta ekonomichnogo zrostannya [Tourist cluster is a tool of regional development and economic growth]. *Strategiya ekonomichnogo rozvytku Ukrainy*, no. 50, pp. 134–149. DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.50.134.149>